

А. І. МАХНАЧ

РАЗВІЦЦЁ БЕЛАРУСКАЙ ЭТНАЛОГІІ Ў КАНЦЫ XX — ПАЧАТКУ XXI в.

З пачатку 90-х гг. XX ст. у беларускай этналогіі адбыліся значныя змены. Яны былі звязаны з пашырэннем увагі да тэарэтыка-метадалагічных палажэнняў сусветнай этналогіі. Пад тэрмінам «беларуская этналогія» разумелася навука аб беларускім народзе, этнічных супольнасцях Беларусі, якая адначасова збірае і сістэматызуе матэрыялы і ажыццяўляе тэарэтычны аналіз гэтых матэрыялаў, робіць буйныя навуковыя абагульненні, распрацоўвае тэарэтычныя праблемы развіцця беларускага народа, яго культуры¹.

Разам з традыцыйным для беларускай этналогіі параўнальна-гістарычным метадам з 90-х гг. XX ст. пачалі выкарыстоўвацца такія метады сусветнай этналогіі, як дыфузіяніскі, функцыянальны, структурны і інш. Гэтыя метады дазваляюць па іншаму, больш шырока звярнуцца да вывучэння розных аспектаў культуры беларусаў. Увага да гэтых канцэпцый з боку беларускай этналогіі была выклікана некалькімі момантамі. Па-першае, характарам, колькасцю і якасцю беларускіх этнаграфічных матэрыялаў, сабраных на працягу XIX–XX стст., якія патрабуюць глыбокага тэарэтычнага асэнсавання. Па-другое, жыццяздольнасцю саміх этналагічных канцэпцый, якія прайшлі выпрабаванні часам і паказалі сваю высокую навуковую якасць выскоў.

Магчымасці выкарыстання сусветнаведомых этналагічных канцэпцый у беларускай этналогіі былі рагледжаны М. Ф. Піліпенкам у шэрагу прац: «Роля эвалюцыі і дыфузіі ў гісторыі традыцый» (1990), «Сучасныя метады этналогіі» (1991), «Культура як прадмет беларускай этналогіі» (1993), «Беларуская традыцыйная культура як феномен еўрапейскай цывілізацыі» (1995), «Метадалагічныя праблемы энагенезу» (1998), «Канцэпцыі ўзнікнення Беларусі» (2000). Увага да неабходнасці выкарыстання сусветных традыцый этналагічных даследаванняў паўплывала на фарміраванне новага накірунка ў айчынай гістарыяграфіі, прывечанага вывучэнню сусветных этналагічных канцэпцый і іх уплыву на беларускую этналогію. На пачатку XXI ст. распрацоўваюцца пытанні этналагічнага вывучэння Беларусі з пазіцый канцэпцыі эвалюцыянізма, функцыяналізма, культурнага матэрыялізма.

Новыя падыходы да сучаснай беларускай этналагічнай навукі патрабавалі іншага падыходу да яе перыядызацыі. Такую перыядызацыю на пачатку XXI ст. прапанаваў М. Ф. Піліпенка. У падмурак гэтай перыядызацыі былі пакладзены тэарэтычныя асновы этналагічных даследаванняў. Ён справядліва лічыць, што найбольш важнай рысай кожнага перыяду з'яўляецца метадалагічная база і спосабы

¹ Піліпенка М. Беларуская этналогія: што гэта такое? // Беларускі гістарычны часопіс. 1993. № 2.

навуковага даследавання. У адпаведнасці з гэтым тэзісам ён прапануе вылучаць перыяд існавання міфалагічнага накірунка (першая палова і трэцяя чвэрць XIX ст.), затым перыяд панавання эвалюцыйнага накірунка (апошняя чвэрць XIX – першая чвэрць XX ст.) 1930–1980 гг. адзначаны як час актыўнага ўжывання параўнальна-гістарычнага метада. З пачатку 1990-х гг. па сённяшні дзень у беларускай этналогіі разам з параўнальна-гістарычным метадам пачалі выкарыстоўваць структурны, функцыянальны, дыфузіяніскі метады¹. Менавіта гэты падыход падаецца найбольш карысным для сучаснай беларускай этналогіі.

На пачатку 90-х гг. XX ст. Інстытут мастацтвазнаўства этнаграфіі і фальклору працягваў заставацца буйной навуковай арганізацыяй, якая захавала выдатны калектыў даследчыкаў і сістэматычна займалася этналагічным вывучэннем Беларусі. Галоўнай задачай, якая стаяла перад супрацоўнікамі аддзела этналогіі, стала стварэнне першай шматтомнай этналагічнай працы аб беларускім народзе, яго нацыянальных традыцыях, якая атрымала назву «Беларусы» (1995–2007). Пры Інстытуце дзейнічае адзіны ў Рэспубліцы Беларусь савет па абароне дысертацыі па спецыяльнасці 07.00.07 – этналогія, этнаграфія і антрапалогія. На прыканцы XX – пачатку XXI ст. па этналогіі былі абаронены доктарскія дысертацыі І. У. Чаквіна, Г. І. Каспяровіч, А. У. Гурко, кандыдацкія дысертацыі па этналогіі абаранілі такія маладыя даследчыкі як М. Міхайлец, К. Шумскі, Ю. Унуковіч.

З пачатку XXI ст. значная ўвага пачала надавацца выхаванню маладога пакалення беларускіх этнолагаў. На працягу канца XX – пачатку XXI ст. у вышэйшых навучальных установах Беларусі з'явіўся шэраг кафедраў, сярод асноўных накірункаў дзейнасці якіх стала выкладанне дысцыплін этналагічнага цыкла. На

сёняшні дзень этналогія выкладаецца ў ВНУ Мінска, Гародні, Гомеля, Полацка. Вядзецца падрыхтоўка вучэбна-метадычных матэрыялаў па этналогіі і этнаграфіі Беларусі².

У 2001 г. на гістарычным факультэце БДУ была створана кафедра этналогіі, музейлогіі і гісторыі мастацтваў. Першым загадчыкам гэтай кафедры стаў к. г. н. П. У. Церашковіч. Кафедра з'явілася дзякуючы моцнаму навуковаму калектыву этнолагаў, які сфарміраваўся на прыканцы 90-х гг. на гістарычным факультэце БДУ. Супрацоўнікамі кафедры з'ўляліся і з'ўляюцца такія беларускія этнолагі, як доктар гістарычных навук, член-карэспандэнт Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, прафесар М. Ф. Піліпенка, к. г. н. дацэнт П. Ё. Церашковіч, к. г. н. дацэнт Т. А. Наваградскі, к. г. н. дацэнт І. С. Махоўская і інш. Яны распрацавалі і прапанавалі для выкладання шэраг арыгінальных курсаў і спекурсав, якія тычацца сусветнай і беларускай этналогіі. Напрыклад, «Сацыяльна-культурная антрапалогія», «Гісторыя нацыі і нацыяналізму», «Этнічная гісторыя Беларусі». Студэнты спецыяльнасці «этналогія» маюць магчымасць працягнуць далейшае навучанне ў магістратуры і аспірантуры пры кафедры.

¹ Піліпенка М. Ф. Адзел этналогіі // 50 год Інстытута этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклора. Мінск, 2007.

² Лобач У. А. Этнаграфія Беларусі: Вучэбна-метадычны комплекс для студ. Спец. 1-21 0301 «Гісторыя», 1-02 01 02 «Гісторыя. Замежная мова». Наваполацк : ПДУ, 2006. 328 с.

Актыўна развіваецца міжнароднае супрацоўніцтва, у якім удзельнічаюць беларускія этнолагі. У 2000–2004 гг. разам з даследчыкамі Інстытута этналогіі і антрапалогіі імя М. М. Міклухі-Маклая Расійскай акадэміі навук Р. А. Грыгор'евай і М. Ю. Мартынавай), беларускія этнолагі (А. І. Лакотка, Г. І. Каспяровіч) вывучалі беларуска-рускае пагранічча. Вынікі сумеснай працы былі апублікаваны ў сумеснай манаграфіі¹. Разам з супрацоўнікамі Нацыянальнай акадэміі навук Украіны праводзіцца вывучэнне традыцыйнай культуры насельніцтва Беларускага і Украінскага Палесся. У супрацоўніцтве з польскімі навукоўцамі вывучалася традыцыйная культура беларуска-польскага пагранічча. Вынікі гэтага даследавання апублікаваны ў навуковым зборніку «Беларуска-польскія культурныя сувязі» (1991)². Унікальнай з'явай у гісторыі айчынай этналогіі стаў ўдзел супрацоўнікаў кафедры этналогіі, музейзнаўства і гісторыі мастацтваў гістарычнага факультэта БДУ ў міжнароднай этнаграфічнай экспедыцыі ў Балгарыі ў 2002 г. Супрацоўнікі кафедры ўдзельнічалі ў праграме Еўрасаюза па супрацоўніцтве паміж універсітэтамі Заходняй і Усходняй Еўропы TEMPUS (Эсэкскі ўніверсітэт, Вялікабрытанія; Утрэхтскі ўніверсітэт, Нідэрланды, БДУ). Традыцыйна вельмі інтэнсіўныя кантакты звязваюць кафедру з польскімі калегамі. У кастрычніку 2001 г. кафедра правяла сумеснае даследаванне з інстытутам сацыялогіі ўніверсітэта імя Марыі Складоўскай-Кюры (Люблін, Польшча). Асабліва значныя вынікі прынесла супрацоўніцтва з Цэнтрам вывучэння класічных традыцый Польшчы і Цэнтральна-Усходняй Еўропы (ОВТА) Варшаўскага ўніверсітэта, сумесна з якім кафедра правяла ў Мінску сесію Міжнароднай гуманітарнай школы «Традыцыі і сучаснасць. Мова. Гісторыя. Культура». Супрацоўнікі і навучэнцы кафедры штогод прымаюць удзел у Міжнароднай летняй школе «Памежжа. Гісторыя. Мова. Культура». У 2002 г. студэнты і выкладчыкі кафедры ўдзельнічалі ў Міжнародным кангрэсе «Археалогія і этналогія Усходняй Еўропы» у Адэсе.

На працягу канца XX – пачатку XXI ст. у беларускай этналогіі з'явіўся шэраг буйных навуковых даследаванняў. І ў першую чаргу значная ўвага надавалася праблемам этнічнай гісторыі Беларусі. У 1991 г. было апублікавана грунтоўнае даследаванне М. Ф. Піліпенкі «Узнікненне Беларусі: новая канцепцыя». Аўтар прымяніў новы тэарэтычны падыход да вывучэння праблем беларускага этнагенезу. Ён падкрэсліў, што побач з эвалюцыяй, важную ролю ў фарміраванні беларускага народа адыграла дыфузія культурных і моўных з'яў. Ён прывёў шмат доказаў таго, што непасрэднымі продкамі беларускага этнасу былі дзве вялікія групы агульнаўсходнеславянскай этнічнай супольнасці, якія сфарміраваліся ў Падзвінні і Папрыпяцці. І беларускі этнас сфарміраваўся ў выніку кансалідацыі паўднёвай часткі старажытнабеларускага (падзвінска-дняпроўскага) і паўночнай

¹ Белорусско-русское пограничье. Этнологическое исследование. Монография / отв. Ред. Р. А. Григорьева, М. Ю. Мартынова. – Минск. 2005.

² Гурко А. У. Беларуская этналогія ў XXI ст.: праблемы і перспектывы // Весці Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. №1 2009. 84 с.

часткі старажытна-палескага (папрыпяцкага) субэтнасаў старажытнага агульнаўсходнеславянскага этнасу. У даследванні паказана, што цэнтрам фарміравання беларускага народа былі Гродзеншчына, Міншчына і Магілёўшчына, якія эканамічна, палітычна і культурна злучылі ў адно целае тэрыторыі, размешчаныя на поўдні і поўначы ад іх – паўночную частку Папрыпяцця і паўночную частку Падзвіння. Вялікую ўвагу даследчык надаў аналізу гістарыяграфіі праблемы, параўнаўшы ўласную (старажытнабеларускую) канцэпцыю з ранейшымі канцэпцыямі – «польскай», «вялікарускай», «балцкай» і інш.

Пытаннем этнічнай гісторыі беларусаў XIV – першай паловы XVII ст. была прысвечана праца І. У. Чаквіна «Этнічная гісторыя беларусаў эпохі феадалізму», (1995). Гэта манаграфія ўзбагаціла беларускую этналогію новым фактычным матэрыялам, які ён выкарыстаў для даследавання этнічнай гісторыі беларусаў гэтага перыяду (летапісы, хронікі, дзённікі, інвентары, прывелеі, статуты і інш.), і новым у беларускай этналогіі метадалагічным падыходам, кампетэнтным аналізам. Працягам працы ў гэтым накірунку стала дысертацыйнае даследаванне І. У. Чаквіна, у якім ён грунтоўна асэнсаваў фактары фарміравання беларускага этнасу (сацыяльна-эканамічны, палітычны, канфесійны, геаграфічны і інш.), звярнуў увагу на зямляцкія аб'яднанні, якія папярэднічалі ўтварэнню беларускага народа, даследаваў іх назвы¹.

У 2001 г. калектывам этнолагаў (М. Ф. Піліпенка, І. У. Чаквін, Г. І. Каспяровіч і інш.) створана абагульняючая праца па апраблеме паходжання і этнічнай гісторыі беларускага народа «Беларусы. Т. 4. Вытокі і этнічнае развіццё». У ёй глыбока вывучаны змены ў сацыяльнай і канфесіянальнай структуры беларускага этнасу на працягу XIV–XIX стст., змястоўна даследавана этнічнае развіццё беларусаў у навішчы час, грунтоўна паказаны ўплыў эканамічнай дзейнасці на дэмаграфічныя працэсы, сацыяльную структуру, матэрыяльную культуру. У абагульняючай працы разгледжаны новыя з'явы ў духоўнай культуры, змены эканамічнай самасвядомасці, паказана, што ў XX ст. яна ўзмацнілася ў параўнанні з XIX ст., адзначана, што ў 1990-я гг. значэнне тэрміна беларусы ўзбагацілася. У гэты перыяд ён не толькі з'яўляецца назвай беларускай этнічнай супольнасці, але і пачаў абазначаць таксама беларускую палітычную супольнасць, у якую ўваходзіць як беларускі этнас, так і іншыя этнічныя супольнасці РБ.

Значным укладам у распрацоўку праблемы этнічнай гісторыі Беларусі стала манаграфія П. У. Церашковіча, прысвечаная параўнальнаму аналізу этнічных працэсаў у народаў рэгіёна Цэнтральна-Усходняй Еўропы². Праца вылучаецца аўтарскім, даволі абгрунтаваным поглядам на праблему фарміравання беларускай нацыі. Аўтар вылучыў шэраг фактараў, якія ўплываюць на фарміраванне нацыянальнага руху, да якіх аднёс – рынкавую актыўнасць, урбанізацыю, сацыяльную

¹ *Піліпенка М. Ф.* Адзел этналогіі // 50 год Інстытуту этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклора. Мінск 2007.

² *Терешкович П. В.* Этническая история Беларуси XIX – начала XX в.: в контексте Центрально-Восточной Европы. – Минск: БГУ, 2004. – 223 с.

мабільнасць, пісьменнасць, этналінгвістычную і канфесіянальную своеасаблівасць, універсітэцкія цэнтры, «гістарычную памяць». Карыстаючыся шматлікімі крыніцамі ён паказаў уплыў гэтых фактараў на працэс фарміравання нацыі ў літоўцаў, латышоў, эстонцаў, украінцаў, палякаў, славакаў і беларусаў. Гэта дазволіла яму паказаць спецыфіку працэсаў, якія паўплывалі на фарміраванне беларускай нацыі і патлумачыць іх спецыфіку.

Адной з умоў існавання беларускага і іншых славянскіх народаў у будучым з'яўляецца захаванне ўласнай ідэнтычнасці. Вывучэнню праблемы ўзаемазвязі беларускіх духоўных традыцый і традыцый іншых славянскіх народаў было прысвечана калектывнае даследаванне «Беларусы. Т. 10. Славянскія этнакультурныя традыцыі» (2007), аўтары І. У. Чаквін, А. У. Гурко, Т. І. Кухаронак¹.

Абагульняючую працу па гісторыі беларускай этналогіі ў канцы XX ст. прапанаваў В. К. Бандарчык. Ён сабраў і прааналізаваў матэрыялы па беларускай этналогіі, пачынаючы з перыяду канца XVIII ст. да 90-х гг. XX ст. Яму належыць перыядызацыя гісторыі беларускай этналогіі, ў аснову якой пакладзены сацыяльна-эканамічны падыход. На сёняшні дзень трэці том «Беларусы. Т. 3 Гісторыя этналагічнага вывучэння» (1999) фактычна адзіная праца, якая ахоплівае амаль што ўвесь час існавання беларускай этналогіі.

Этналагічнаму вывучэнню Заходняй Беларусі ў міжваенны час на Беларусі прысвечаны працы беларускіх даследчыкаў У. Васілевіча і М. А. Міхайльца. У. Васілевіч звярнуўся да навуковай спадчыны такіх вядомых польскіх этнолагаў, даследчыкаў Беларусі, як К. Машынскі, Ч. Пяткевіч і інш., працы якіх ён перакладае з польскай мовы на беларускую². Гісторыі вывучэння матэрыяльнай культуры беларусаў польскімі этнолагамі прысвечана праца М. А. Міхайльца «Польская этналогія XIX – першай

паловы XX ст. аб матэрыяльнай культуры беларусаў» (2008) Польшкі этнолаг А. Энгелькінг і беларускі І. Алёніна даследуюць навуковую спадчыну польскага этнолага Ю. Абрэмбскага.

Распачата праца па перавыданню прац беларускіх этнолагаў і этнографіаў, разам з вялікімі прадмовамі гістарыяграфічнага кшталту. Так было перавыдадзена праца «Беларусы» Я. Ф. Карскага ў 2001 г., ў 1995 г. – «Перажыткі старажытнага светапогляду беларусаў» А. Я. Багдановіча, «Вічынскія паляне» І. А. Сербавы перавыдадзена ў 2005 г. Значная ўвага з боку гісторыкаў была звернута да навуковай спадчыны выдатных беларускіх этнолагаў ранейшых перыядаў. Традыцый стала правядзенне «Доўнараўскіх чытаняў» (Гомель-Рэчыца), прысвечаных навуковай спадчыне М. В. Доўнар-Запольскага і «Раманаўскіх чытаняў» (Магілёў) прысвечаных Е. Р. Раманаву.

Есць навуковыя дасягненні этнолагаў і ў даследаваннях традыцыйнай сацыяльнай культуры беларускага этнасу. Імі вывучана гісторыя сацыяльнай

¹ Гурко А. У. Беларуская этналогія ў XXI ст.: праблемы і перспектывы // Весці Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. № 1. 2009. 84 с.

² Пяткевіч Ч. Рэчыцкае Палессе / Часлаў Пяткевіч: уклад., прадм. У. Васілевіча; пер. с пол. Л. Салавей і У. Васілевіч. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2004. – 672 с.

арганізацыі беларусаў. С. Ф. Цярохіным, І. У. Чаквіным і У. С. Гурковым прасочана эвалюцыя сялянскай абшчыны на працягу ўсяго перыяду яе існавання («Грамадскі быт і культура сельскага насельніцтва Беларусі» (1990). В. Ф. Бацяеў даследаваў развіццё ў XIX – 20-я гг. XX ст. грамадскіх сельскагаспадарчых аб'яднанняў (2000), паляўнічых таварыстваў (2002), экалагічных аб'яднанняў (2004), медыцынскіх таварыстваў (2004), навуковых (2005), асветніцкіх (2004) і інш. В. М. Бялявіна разгледзела дзейнасць земстваў (2002), Г. І. Каспяровіч – праваслаўных брацтваў (2002). У 2001 г. Т. І. Кухаронак надрукавала кнігу «Маскі ў каляндарнай абраднасці беларусаў», Т. Валодзіна выдала працу «Галака ў сістэме духоўнай культуры беларусаў» (1999). У 2002 г. этнолагі Інстытута апублікавалі абагульняючую працу аб грамадскіх традыцыях беларусаў «Беларусы. Т. 6. Грамадскія традыцыі». У ёй, апрача традыцыйных грамадскіх аб'яднанняў, разгледжаны формы дваранскага і гарадскога самакіравання (В. М. Бялявіна), звычайнае права (І. У. Чаквіна), судовая сістэма і грамадскія формы выкарыстання вольнага часу (В. М. Бялявіна), дзяржаўныя святы (Л. В. Ракава), прафесійныя (В. М. Бялявіна) і каляндарныя святы (Т. І. Кухаронак), хрысціянскія святы (А. У. Гурко). У гэтай абагульняючай працы прасочана трансфармацыя сістэмы грамадскіх традыцый беларускага этнасу з сярэдніх вякоў да канца XX ст.

Акрамя грамадскіх традыцый, этнолагі даследавалі і другую важную частку сацыяльнай культуры беларускага этнасу – сям'ю і сямейныя традыцыі. Вывучэнню сям'і як сацыяльнай арганізацыі ў сялян і гараджан на Беларусі прысвечана калектыўная праца (Г. М. Курьловіч, Л. В. Ракава) «Сям'я і сямейны быт беларусаў» (1990). Л. В. Ракава даследавала традыцыі сямейнага выхавання ў беларускай вёсцы ў манаграфіі «Традыцыі сямейнага выхавання ў беларускай вёсцы» (2000). Значэнне народнай педагогікі беларусаў і роля беларускіх этнолагаў у яе вывучэнні ахарактарызавана М. Ф. Пілепенкам і В. К. Бандарчыкам у калектыўнай манаграфіі «Народная педагогіка беларусаў» (1996). Т. І. Кухаронак сабрала і сістэматызавала вялікі палявы этналагічны матэрыял аб радзінных звычаях і абрадах беларусаў у канцы XIX–XX ст. Свае погляды на гэтую праблему яна прапанавала ў працы «Радзінныя звычаі і абрады беларусаў» (1993). У 2001 г. калектывам этнолагаў інстытута (Г. М. Курьловіч, Л. В. Ракава, Т. І. Кухаронак і інш.) апублікавана абагульняючая праца аб сям'і, сямейных традыцыях беларусаў «Беларусы. Т. 5. Сям'я» (2001). У гэтым даследаванні падаецца цэласнае навуковае ўяўленне аб сям'і беларусаў, жыллёвых і санітарна-гігіенічных умовах яе існавання, гаспадарчай дзейнасці, узаемаадносінах у сям'і, традыцыях выхавання, сямейных абрадах. Аўтары прасачылі эвалюцыю гэтых бакоў сямейнага жыцця беларусаў на працягу многіх стагоддзяў – ад сярэдніх вякоў да канца XX ст., выявілі сістэмны характар трансфармацыі сям'і беларусаў, паказалі яе сучасны стан¹.

Беларускія этнолагі звярнулі ўвагу і на канфесіі Беларусі. Гісторыі хрысціянскіх традыцый на Беларусі прысвечана праца А. У. Верашчагінай

¹ Пілепенка М. Ф. Адзел этналогіі // 50 год Інстытута этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклора. Мінск 2007.

«Праваслаўныя святы на Беларусі» (2000) і «Хрысціянскія святы на Беларусі» (2005). Яна ж даследавала пытанне фарміравання канфесій на Беларусі ў XX ст. характар іх дзейнасці, месца і ролю ў

сучасным грамадстве. Ей належаць такія даследаванні як «Гісторыя канфесій на Беларусі ў другой палове XX ст.». (1999) у сааўтарстве з А. В. Гурко, «Гісторыя канфесій на Беларусі ў XX ст.», (2000), «Канфесіі, характар іх дзейнасці, адносіны, месца і роля ў сучасным беларускім грамадстве», (2000). Працягам сумеснай працы з А. В. Гурко сталі абагульняючыя працы па гісторыі канфесій Беларусі «Гісторыя канфесій у Беларусі: мінулае і сучаснасць» (2000), «Рэлігія і царква» (2005).

Традыцыйна высокая ўвага з боку беларускіх этнолагаў даставалася даследаванням матэрыяльнай культуры. Вынікі даследавання промыслаў і рамёстваў, іх развіцця на працягу многіх стагоддзяў, з часу фарміравання беларускага этнасу да канца XX ст., падведзены ў абагульняючай працы «Беларусы. Т. 1. Прамысловыя і рамёсныя заняткі» (1995), у якой адлюстраваны мнагавекавы шматгранны вопыт і талент беларускага народа, высокі ўзровень культуры ў рамесна-прамысловай дзейнасці.

На прыканцы XX – пачатку XXI ст. быў апублікаваны шэраг манаграфій А. І. Лакоткі аб беларускім дойлідстве: «Беларускае народнае дойлідства» (1991), «Сілуэты старога Мінска. Нарысы драўлянай архітэктуры» (1991), «Беларусы. Т. 2. Дойлідства» (1997), «Нацыянальныя рысы беларуска архітэктуры» (1999), «Драўлянае сакральна-манументальнае дойлідства Беларусі» (2003), «Архітэктурная спадчына Беларусі» (2004). Аўтар гэтых прац вылучыў і сістэматызаваў агульныя рэгіянальныя асаблівасці вясковага жыцця беларусаў, прааналізаваў яго этнічныя рысы, распрацаваў тыпалагічную класіфікацыю ўсіх кампанентаў вясковага жылога комплекса, якая ўлічвае не толькі канструктыўныя асаблівасці, але і сацыяльна-эканамічныя, і культурна-гістарычныя фактары, даследаваў уплыў ландшафтных умоў на фарміраванне жылога асяроддзя, узаемасувязь вясковага і традыцыйнага гарадскога жыцця, раскрыў ролю ўсходнееўрапейскіх і заходнееўрапейскіх традыцый у эвалюцыі беларускіх гарадоў, ахарактарызаваў гістарычныя працэсы зменлівасці тыпаў паселішчаў, выявіў прычыны рэгіянальных адрозненняў беларускага сакральнага дойлідства, да якіх адносяцца адчуванне маштабу і суразмернасці ў асяроддзі, традыцыйнае разуменне суадносін гармоніі і памераў, светапоглядныя ўяўленні аб прыгажосці той ці іншай формы, кампазіцыі (яруснай, восевай). А. І. Лакотка стварыў новую навуковую канцэпцыю гістарычнага феномена беларускай архітэктуры як своеасаблівага сінтэзу ўсходнееўрапейскіх і заходнееўрапейскай традыцый дойлідства, яскрава паказаў, што беларускае дойлідства з'яўляецца адной з выразных культурных адзнак беларускага этнасу, прасачыў эвалюцыю архітэктуры беларускага этнасу з часоў яго фарміравання да сённяшніх дзён. Вынікі навуковых даследаванняў А. І. Лакоткі адкрываюць новыя гарызонты для пошуку сучасных форм мастацка-стылёвай выразнасці планіроўкі і забудовы паселішчаў, для дэтальнага вывучэння

рэгіянальнай і лакальнай спецыфікі беларускага дойлідства, для рэстаўрацыі архітэктурных помнікаў Беларусі¹.

Беларускімі этнолагамі была звернута ўвага і на іншыя часткі традыцыйнай матэрыяльнай культуры. Гісторыі традыцый харчавання беларусаў прысвечана даследаванне Т. А. Наваградскага «Беларуская народная кулінарыя XIX – пачатку XX ст.» (1995). Ён распрацаваў сучасны тэарэтычны падыход да аналізу традыцый харчавання беларусаў, вызначыў стан вывучэння традыцый харчавання беларусаў у этналагічнай літаратуры, распрацаваў класіфікацыю страў беларускай народнай кулінарыі XIX – пачатку XX ст, тыпалогію трапез, прасачыў змены ў традыцыях харчавання беларусаў у XIX – пачатку XX ст.

Значную навуковую цікаваць прадстаўляюць манаграфіі «Жаночы касцюм на Беларусі» (2007) і «Мужчынскі касцюм на Беларусі» (2007), якія былі створаны калектывам аўтарам (В. М. Бялявіна і Л. В. Ракава). У даследаванні ўпершыню на аснове разнастайных гістарычных крыніц (старажытных летапісаў, хронік, актавых дакументаў XV–XVIII стст. і інш.), этнаграфічнай і этналінгвістычнай літаратуры XIX–XX стст. комплексна, ва ўсёй сваёй шматварыянтнасці паказаны працэс развіцця жаночага і мужчынскага касцюма розных сацыяльных слаёў насельніцтва Беларусі з глыбокага мінулага да сучаснасці. Неабходна падкрэсліць, што даследаванне ўтрымлівае багаты арыгінальны ілюстратыўны матэрыял з малюнкаў, рэканструкцый, фотаздымкаў.

Даследаванню беларускага народнага мастацтва прысвечаны працы В. Фадзеевай «Беларускі ручнік» (1994) і В. Лабачэўскай «Повязі часоў – беларускі ручнік» (2002), Я. Сахута «Народнае мастацтва», І. Назінай «Беларускія народныя музычныя інструменты» (1997). Традыцыям беларускай музычнай культуры была прысвечана калектыўная манаграфія «Беларуская этнамузыкалогія: Нарысы гісторыі (XIX–XX стст.)» (1997) аўтарамі якой былі З. Мажэйка, Т. Варфаламеева, І. Назіна.

Была распрацавана і праблема гістарычна-этнаграфічнага раянавання традыцыйнай матэрыяльнай культуры беларускага этнасу. Найбольш поўнае абагульненне этналагічных матэрыялаў па гэтай праблеме зроблена В. С. Цітовым («Гістарычна-культурныя раёны Беларусі» 2002). Высновы супрацоўнікаў

Інстытута аб рэгіянальных асаблівасцях матэрыяльнай культуры сталі навуковай базай для стварэння Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту. Гэта праца была распачата яшчэ ў другой палове 70-х гг. XX ст. Ён стаў першым беларускім этнаграфічным музеем скансенам. Яго экспазіцыя знаходзіцца ў в. Строчыца на беразе р. Пціч побач з Мінскам. Экспазіцыйная структура музея ўключае 6 архітэктурна-этнаграфічных сектараў, якія адпавядаюць гісторыка-этнаграфічным рэгіёнам рэспублікі: Паазер'е (Поўнач Беларусі), Падняпроўе (басейн Дняпра і Сожа), Цэнтральны рэгіён, Усходняе і Заходняе Палессе, Панёманне (басейн Нёмана). Пакуль створаны толькі тры раёна: Цэнтральная Беларусь (Менская вобласць), Паазер'е (Віцебская вобласць) і Падняпроўе (Магілёўская во-

¹ Піліпенка М. Ф. Адзел этналогіі // 50 год Інстытуту этнаграфіі, мастацтвазнаўства і фальклору. Мінск 2007.

бласць). Усе помнікі драўлянай архітэктуры аб'ядноўваюцца ў комплексы, адлюстроўваючы традыцыйны характэрны этнаграфічнаму рэгіёну тып селішча, сядзібы і г. д. Вялікі ўдзел у стварэнні гэтага музея прынялі супрацоўнікі Інстытута мастацтвазнаўства этнаграфіі і фальклору ім. К. Крапівы АН Беларусі на чале з А. І. Лакотка, аўтарам шматлікіх прац па беларускай народнай архітэктуры.

Яшчэ адзін музей-скансэн быў створаны ў 1994 г. у в. Дудуткі Мінскага р-на пісьменнікам Е. Будзінасам. На сённяшні дзень Музей старажытных промыслаў і тэхналогій Дудуткі прапануе наведвальнікам пазнаеміцца са старадаўнімі беларускімі тэхналогіямі ў кузні, млыне, сталярнай майстэрні, сыраварні і г. д.

На пачатку XXI ст. адбылося абнаўленне экспазіцыі Музея старажытнабеларускай культуры Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН Беларусі, адчыненага ў Мінску ў 1979 г. Этнаграфічная частка экспазіцыі дазваляе пазнаеміцца з матэрыяльнай культурай беларусаў XIX–XX стст.: прылады працы, прылады для рыбалоўства, пчалярства, ткацтва, сталярства, бандарства. Частка калекцыі прысвечана ўзорам керамікі, керамічным цацкам, кафлі. У экспазіцыі музея прадстаўлена цудоўная калекцыя народнага адзення – навагарудскі строй, кобрынскі строй, маларыцкі, ткацкія вырабы – посцілкі, ручнікі, абрусы, паясы. Працягваюць збіраць і захоўваць этнаграфічныя матэрыялы Веткаўскі музей народнай творчасці (1987), які адлюстроўвае цікавую асаблівасць рэгіёна, звязаную з культурай старавераў на Беларусі і Музей этнаграфіі ў Магілёве (1981).